

BREVES APUNTAMENTOS SOBRE A ESPECIFICIDADE DO HOME DE MAR

Francisco Calo Lourido

En Galicia, o mesmo que no resto do mundo, as comunidades de pescadores foron formadas a partir doutras agrícolas. O espacio asignado non me permite máis que dogmatizar, sen poder xustificar os asertos, ben documentados noutras publicacións miñas.

Antes do S. XII non é doado falar de asentamentos de pescadores nin en Francia, nin en Inglaterra, Norte de España ou Galicia. No Mediterráneo, aínda no S. XVI, no que Braudel centra a súa magna obra, eran moi escasos os verdaderos portos de mar con xentes dedicadas á pesca, polo que non ten outra opción que se centrar no campesiñado, mesmo cando fala das grandes illas, onde hai agricultores ou pastores, pero todos vivindo de costas ó mar.

Les communautés de pêcheurs sont formées par des hommes qui ont été auparavant des paysans. Du moment qu'ils ont décidé d'aller à la mer, la mobilité de ce nouveau milieu physique a modifié leur perception et leur représentation mentale du monde. L'étendue de la vision du monde du marin change beaucoup par rapport à celle du paysan, ce qui vient donné par le milieu physique dans lequel il développe son activité.

As comunidades de pescadores están formadas por homes que antes foron labradores. Desde o momento en que decidiron entrar no mar, a mobilidade deste novo medio físico transformounos e modificoulles a percepción e a representación mental do mundo. A tan diferente cosmovisión do mariñeiro respecto da do labrego vén dada polo medio físico no que desenvolve a súa actividade.

O mar é un elemento hostil e o home só se fai mariñeiro, cando non ten outra alternativa. E así, os desamparados da fortuna, os que non tiñan terras ou os que, como no caso dos galeses comentado por Carlos Marx, son expulsados delas teñen que colonizar a costa e se facer mariñeiros. Sentado o anterior, o que agora me interesa é o feito de que, partindo dunha mesma orixe -a terras- despois de levar un tempo vivindo do mar, os

aspectos cognitivos existenciais, a cosmovisión deste home mudou totalmente con respecto á dos seus ancestros. ¿Cal pode ser a razón de tal mudanza? Eu non lle atopo outra explicación racional e convincente que non sexa a influencia do medio físico no que agora desenvolve o seu traballo e os medios de produción (barcos e aparellos) que emprega. Mentres foi labrador, desenvolveu toda a súa actividade nun medio sólido, estable e estático, mentres que agora ten que se zafar nun medio líquido, inestable e sempre en movemento. Todo se move: o mar, o barco, os aparellos, os peixes... Xa nada está quieto. A terra é case inexistente, a casa é minúscula e as máis das horas da vida transcorren enriba dunhas táboas húmidas que non deixan de se mover.

Chega un momento en que o home se volve case anfíbio, en que se sente máis seguro no mar que na solidez da terra, onde todo lle resulta máis estraño, onde, como diría Brandão, "perde en agilidadade e equilibrio, hesita, balouça-se, não sabe onde há-de pôr os pés". Podemos dicir que xa pertence a esa terceira clase de seres da clasificación de Anacarsis (S. VI a.C): "Hai tres especies de seres: os vivos, os mortos e os mariñeiros". E o referente do mariñeiro será o barco, ó que se afará desde os xogos infantís. El será a súa verdadeira morada. E as súas ferramentas serán os aparellos. No mundo labrego só hai un instrumento con vida propia: o carro. Del din os campesiños que carga ben, anda ben, canta ben, etc. E, cando rompe, non vai ó lume, senón que continúa na casa, pendurado na parede dun alboio. O resto dos trebellos son seres inanimados que dan bo ou mal traballar, pero non traballan eles. No ámbito mariñeiro todo está vivo: o barco anda ben, goberna ben... E cos aparellos sucede o mesmo: as betas, pezas, trama-llos, nasas... pescan ben ou mal, traballan ben ou mal e así, se as betas non pescan hai que as desfacer e armalas de novo para que pesquen. Tanto barco como aparellos son percibidos polo mariñeiro como entes con vida propia. Non así os trebellos de marisqueo en terra, que dan ou non dan xeito; pero é sabido que o marisqueo non era traballo de mariñeiro, senón de labrego e os instrumentos (sachos, anciños...) eran os mesmo que os

de traballar na terra. Posiblemente os aparellos sexan seres vivos, porque teñen que capturar peixes, presas que se moven; notemos que tamén as escopetas disparan ben ou mal, tamén teñen vida.

Así como as fincas sempre están, barcos e aparellos son algo efémero. Hoxe están e mañá levounos o mar. Os bens do mariñeiro son sempre inseguros e o armador pode non ter nada despois dunha marusía. Tódolos seus bens son continxentes. Nada é seguro, todo é cambiante e incerto e o mariñeiro, desde que decidiu entrar no mar, vivirá nun movemento perpetuo. Aínda cando para os ollos do profano o mar estea chan, chega con subir a unha chalana para notar que se move, e eternamente está enchendo ou devalando. A cor do mar nunca é igual. Se preguntamos a uns alleos cal é a súa cor, moi probablemente a resposta maioritaria será azul, seguida de verde; pero eu estou agora vëndoo (teño esa sorte) por riba do ordenador, a traveso da fiestra, e podo asegurar que é gris prata.

E outras veces é vermello, louro, rosado, castaño, cincinto... "Irisado, como as escamas dos peixes... Sen cor, como a angustia das que não têm sequer um cadáver para velar", como tan fermosamente dixo Brandão.

Cando o labrego decidiu entrar neste novo e tan distinto mundo, todo mudou para el. Nunca máis nada volverá a ser estable e a comunión home-mar será absoluta. A relación de amor-odio, de respecto-amizade será tan íntima que xa non poderá vivir de costas a el. Como dixen antes, o home converterase en anfíbio e latexará ó ritmo do mar, vivindo e morrendo con el. O varias veces citado Brandão fixouse tamén en que este home non só vive, desde o nacemento, en íntima fusión co mar, senón que, as máis das veces morre nel; pero tamén dixo que, así como "O contacto com a terra obriga o homem a olhar para o chão, o convívio com o mar obriga-o a levantar a cabeça".

Esto fai que as súas miras sexan diferentes, que, a diferenza do labrego, teña un espírito xeneroso ou, como diría D. Xaquín Lorenzo, a quen homenaxeamos este ano, "A incertidume da súa vida, sempre por riba das augas treidoras, dá a istes homes un espírito xeneroso e un amplo concepto da vida e das súas pasións", pois

"Semellantes aos croios que o mar axota ás praias, estes homes perderon ao contacto co mar as aristas que se sinalan ferintes en moitos aspectos da vida campesiña". Teño explicado noutros traballos o porqué da diferenza da xenerosidade entre os labregos e os mariñeiros, tomados obviamente como algo xenérico e sen valoración negativa para ninguén, como tampouco é negativa, senón indispensable para a supervivencia do pescador, a envexa, o mesmo que o factor sorte ou o fatalismo, o *fatum*, do que depende a súa vida e que posiblemente non sexa alleo ó feito de que o "Fado" nacera nunha cidade portuaria como Lisboa, onde tantos homes se embarcaron "para navegar por mares nunca denantes navegados" e endexamais regresaron.

Precisamente, a falta de espacio impide as citas bibliográficas. Para xustificar o que expoño, remito ó traballo resumido nesta breve nota: CALO LOURIDO, Francisco (2004): "Patrimonio móbil, fluído e movemento perpetuo conforman a praxe haliéutica e a cosmovisión do home de mar". In Actas do I Congreso de Patrimonio Etnográfico Galego. In memoriam Xaquín Lourenzo Fernández "Xocas". Deputación de Ourense, Ourense, pp. 93-104. Por mención explícita de texto, debo citar: BRANDÃO, R (s/d): Os pescadores. Publicações Europa-América. Mira-Sintra. LORENZO FERNÁNDEZ, X. (1969): "O mar terra adentro". Revista de Etnografía. Vol VIII, T. I. Porto, pp. 105-112.

Foto: Bellver